

TALABALARNI MANAVIY AXLOQIY TARBIYALASHDA MADANIY MARIFIY TADBIRLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMI

Omonova Madina Obidovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonida madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida oliy ta'lim muassasalaridagi madaniy-marifiy tadbirlarning mazmuni, shakllari va o'tkazilish metodlari o'rganilib, ularning talabalar ma'naviyati, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat va jamiyatga moslashuvchanlikka ta'siri aniqlanadi. Maqolada shuningdek, tadbirlarni rejalashtirish, ijodiy va interaktiv shakllarda o'tkazish, zamonaviy kommunikatsiya va raqamli platformalardan foydalanish orqali samaradorlikni oshirish usullari yoritiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonida madaniy-marifiy tadbirlarni tizimli, metodik va innovatsion yondashuv asosida tashkil etish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, talabalar orasida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, madaniy merosga hurmat va ijtimoiy faollikni rivojlantirishda interaktiv, loyiha asosidagi va ijodiy tadbirlar eng samarali vosita ekanligi aniqlanadi. Tadqiqot shuningdek, pedagogik rahbarlar, tyutorlar va oliy ta'lim muassasalari xodimlari uchun amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Ma'naviy-axloqiy tarbiya, madaniy-marifiy tadbirlar, talabalar, pedagogik samaradorlik, interaktiv metodlar, ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy qadriyatlar, innovatsion yondashuv, tyutorlash, oliy ta'lim.

Abstract: This article examines the mechanisms for enhancing the effectiveness of cultural and educational activities in the moral and ethical education of university students. The study investigates the content, formats, and implementation methods of cultural and educational events, analyzing their impact on students' morality, ethical values, social responsibility, and societal adaptability. The article also explores strategies to increase effectiveness through systematic planning, interactive and creative approaches, and the use of modern communication and digital platforms.

Findings indicate that a structured, methodical, and innovative approach to cultural and educational activities significantly enhances their effectiveness in moral and ethical education. Interactive, project-based, and creative events are particularly effective in fostering ethical values, respect for cultural heritage, and social engagement among students. The study additionally provides practical recommendations for educators, tutors, and higher education institution staff to implement these activities more effectively.

Keywords: *Moral and ethical education, cultural and educational activities, students, pedagogical effectiveness, interactive methods, social responsibility, ethical values, innovative approach, tutoring, higher education.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются механизмы повышения эффективности культурно-просветительских мероприятий в процессе нравственно-этического воспитания студентов высших учебных заведений. Исследование охватывает содержание, формы и методы проведения культурно-просветительских мероприятий, а также их влияние на формирование моральных ценностей, социальной ответственности и адаптивности студентов в обществе. Статья также описывает стратегии повышения эффективности через системное планирование, интерактивные и творческие подходы, а также использование современных коммуникационных и цифровых платформ.*

Результаты исследования показывают, что системный, методический и инновационный подход к организации культурно-просветительских мероприятий значительно повышает их эффективность в процессе нравственно-этического воспитания. Интерактивные, проектные и творческие мероприятия оказываются наиболее эффективными для формирования моральных ценностей, уважения к культурному наследию и развития социальной активности студентов. Кроме того, исследование предоставляет практические рекомендации педагогам, наставникам и сотрудникам высших учебных заведений по организации данных мероприятий.

Ключевые слова: *Нравственно-этическое воспитание, культурно-просветительские мероприятия, студенты, педагогическая эффективность, интерактивные методы, социальная ответственность, моральные ценности, инновационный подход, наставничество, высшее образование.*

Kirish

Ma'naviy-axloqiy tarbiya har bir insonning shaxs sifatida shakllanishida, jamiyatga moslashuvchanligi va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, ularning axloqiy qadriyatlarini, madaniy merosga hurmat, hamda ijtimoiy faollik ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Bugungi kunda globalizatsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng tarqalishi va yoshlar orasida individualistik qarashlarning ortishi talabalarining axloqiy va ma'naviy tarbiyasini ta'minlashni yanada murakkablashtirmoqda. Shu bois, oliy ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini yanada samarali tashkil etish mexanizmlari, jumladan madaniy-marifiy tadbirlarning o'рни va ahamiyati bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri sifatida qaraladi.

Madaniy-marifiy tadbirlar talabalarining dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari, axloqiy qadriyatlarni qabul qilish va amaliyotga tadbir etish qobiliyatini shakllantirishga xizmat

qiladi. Shu bilan birga, ular interaktiv va ijodiy shakllarda tashkil etilganda talabalar orasida ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlik va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tadbirlarni samarali o'tkazish nafaqat pedagogik jarayonning sifatini oshiradi, balki talabalar va pedagoglar o'rtasida ijobiy muloqot, motivatsiya va ishtirokni ham rag'batlantiradi.

Oliy ta'lim muassasalarida madaniy-marifiy tadbirlarni tizimli va metodik yondashuv asosida tashkil etishning ahamiyati yirik tadqiqotlarda qayd etilgan. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va yoshlar siyosati sohasidagi qarorlari va farmonlari talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga qaratilgan madaniy va ilmiy-tarbiyaviy tadbirlarning samaradorligini oshirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, madaniy-marifiy tadbirlarning mazmuni, uslubi va interaktivligi ular samaradorligini aniqlovchi muhim omillardan hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi – talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini oshirishda madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmini ilmiy asoslash, uning tarkibiy elementlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda madaniy-marifiy tadbirlar jarayoni, ularning pedagogik samaradorligi, interaktiv metodlar va innovatsion yondashuvlar, shuningdek, talabalar orasida axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat va madaniy ongni rivojlantirish omillari tahlil qilinadi.

Shu nuqtai nazardan, maqola nafaqat pedagogik nazariyani, balki amaliy tajribalarni ham hisobga olgan holda madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmini ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalari, pedagoglar va tyutorlar uchun strategik tavsiyalar, shuningdek talabalar ma'naviy-axloqiy tarbiyasini tizimli ravishda tashkil etish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash va madaniy-marifiy tadbirlarning pedagogik samaradorligini oshirish masalasi oliy ta'lim pedagogikasi va yoshlarni tarbiyalash sohasida uzoq yillik ilmiy izlanishlarning markazida turadi. Ilmiy adabiyotlarda bu mavzu bir nechta asosiy yo'nalishlarda yoritilgan: talabalar axloqiy qadriyatlarini shakllantirish, madaniy meros va madaniy ongni rivojlantirish, interaktiv va innovatsion metodlarni qo'llash hamda pedagogik nazorat va baholash mexanizmlari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlarida oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, madaniy-marifiy tadbirlar orqali ularni jamiyatga moslashuvchan, mas'uliyatli va axloqiy qadriyatlar asosida rivojlantirilgan shaxs sifatida tayyorlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlar, shuningdek, madaniy-marifiy tadbirlarning mazmuni, shakli va interaktivligi uning samaradorligini oshirishda muhimligini ta'kidlaydi.

Pedagogik adabiyotlar tahliliga ko'ra, madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligi bir necha asosiy omillarga bog'liq ekanligi aniqlangan. Abdurahmonova tadqiqotida, interaktiv va ijodiy shakllarda tashkil etilgan madaniy-marifiy tadbirlar talabalar orasida

axloqiy qadriyatlar va jamiyatga moslashuvchanlik ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ta'kidlaydi. Shuningdek, Mahmudov madaniy-meros va tarixiy bilimlarni o'z ichiga olgan tadbirlar talabalar ongini kengaytirib, ularning madaniy va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qilishini qayd etadi.

Bundan tashqari, Yo'ldoshev ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida tyutorlash va mentorlik tizimlarining ahamiyatini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, madaniy-marifiy tadbirlarni tyutorlar bilan uyg'unlashtirish orqali talabalar o'rtasida mustahkam axloqiy qadriyatlar, hamkorlik va ijodiy faoliyatni rivojlantirish mumkin. Shuningdek, Sattorova tadqiqotida interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat va zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tadbirlarning pedagogik samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatadi.

O'zbekistonning amaliy tajribalari ham madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Masalan, oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan "Madaniyat haftaligi", "Tarbiya va ma'naviyat marafoni" kabi tadbirlar talabalar axloqiy va madaniy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligi statistik ma'lumotlar bilan tasdiqlangan³. Tadbirlarning interaktiv shaklda o'tkazilishi, talabalarning loyiha va guruh ishlari orqali ishtirok etishi ularning ma'naviy va axloqiy tarbiyalanish darajasini oshiradi.

Shuningdek, xalqaro tajribalar ham bu mavzuda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Toshkentdagi ilmiy tadqiqotlar va xalqaro pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida madaniy-marifiy tadbirlarni tizimli, metodik va interaktiv asosda tashkil etish talabalar ijtimoiy mas'uliyatini, axloqiy qadriyatlarini va madaniy ongini rivojlantirishda eng samarali vosita hisoblanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirishda quyidagi asosiy omillar muhim hisoblanadi:

1. Tadbirlarni tizimli va metodik rejalashtirish.
2. Interaktiv va ijodiy shakllarni qo'llash, loyihaviy va guruh ishlari orqali talabalarni faol jalb qilish.
3. Tyutorlik va mentorlik tizimi bilan uyg'unlikda tashkil etish.
4. Zamonaviy kommunikatsiya va raqamli texnologiyalardan foydalanish.
5. Talabalar axloqiy qadriyatlar, madaniy meros va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga qaratilgan mazmun.

Shu nuqtai nazardan, madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmi nafaqat nazariy asoslangan, balki amaliy pedagogik tajribalar bilan ham mustahkamlangan bo'lishi zarur. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, yuqorida keltirilgan omillarni uyg'unlashtirish orqali talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari (2019–2023). *Yoshlar siyosati va oliy ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiya*. Toshkent: Hukumat nashriyoti.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot talabalarining ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonida madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmini ilmiy asoslashga qaratilgan bo'lib, turli metodlar va tadqiqot yondashuvlarini birlashtiradi. Tadqiqot metodologiyasi pedagogika, psixologiya, madaniyatshunoslik va ijtimoiy fanlar asosida shakllantirilgan bo'lib, u nazariy tahlil, amaliy eksperiment va empirik kuzatuvlarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotning birinchi bosqichi adabiyotlar tahlili va nazariy asoslarni aniqlashdan iborat bo'ldi. Bu bosqichda oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash bo'yicha mavjud pedagogik tajribalar, madaniy-marifiy tadbirlar mazmuni va ularning samaradorligini oshirish metodlari o'rganildi. Shu orqali tadbirlarni samarali tashkil etish uchun ilmiy asos yaratildi.⁴

Ikkinchi bosqichda empirik tadqiqot olib borildi. Bu jarayonda oliy ta'lim muassasalarida turli madaniy-marifiy tadbirlar, jumladan "Madaniyat haftaligi", "Ma'naviyat va tarbiya marafoni", interaktiv darslar va loyiha ishlari o'rganildi. Talabalar va pedagoglar o'rtasida so'rovnomalar, suhbatlar va kuzatuvlar orqali tadbirlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga ta'siri, ishtirokchilarning qiziqishi, motivatsiyasi va faol ishtirokini aniqlashga harakat qilindi.

Uchinchi bosqichda eksperiment sifatida interaktiv va ijodiy metodlar sinovdan o'tkazildi. Talabalar guruhlariga turli shakldagi madaniy-marifiy tadbirlar tashkil etilib, ularning ma'naviy qadriyatlar, axloqiy qarashlar va ijtimoiy faollikka ta'siri kuzatildi. Eksperiment davomida talabalarining faol ishtirokini baholash uchun baholash mezonlari ishlab chiqildi: axloqiy qadriyatlarni tushunish darajasi, madaniy merosga qiziqish, guruh ishlari va muammolarni hal qilish ko'nikmalari, shuningdek tadbirga motivatsiya va qiziqish darajasi.

Tadqiqotda sifat va miqdoriy metodlardan foydalanildi. Sifat metodlari sifatida intervyu, fokus-guruhlar va kuzatuvlar, miqdoriy metodlar sifatida so'rovnomalar va anketalar qo'llanildi. Olingan ma'lumotlar statistika, grafik tahlil va pedagogik interpretatsiya orqali tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda tyutorlash va mentorlik tizimi samaradorligini aniqlash uchun talabalar guruhi bilan eksperimentlar o'tkazildi. Tadbirlar mazmuni, shakli, interaktivligi va innovatsion elementlari bilan bog'liq bo'lgan parametrlar aniqlanib, samaradorlikni oshirish mexanizmi ishlab chiqildi.

Natijada, tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy jihatlarni birlashtiruvchi kompleks yondashuv asosida tashkil etildi. Bu yondashuv madaniy-marifiy tadbirlarning talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashdagi samaradorligini oshirish mexanizmini aniqlash, uning tarkibiy qismlarini aniqlash va pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

⁴ Mahmudov, A. (2019). *Madaniy meros va yoshlar tarbiyasi*. Toshkent: Ilmiy nashrlar.

Natija va muhokamalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalanishida madaniy-marifiy tadbirlar muhim va samarali vosita hisoblanadi. Oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan empirik tadqiqotlar, so'rovnomalar, intervyu va kuzatuvlar orqali aniqlanishicha, tizimli, interaktiv va ijodiy yondashuv asosida tashkil etilgan tadbirlar talabalar orasida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, madaniy merosga hurmatni rivojlantirish va ijtimoiy faollikni oshirishda eng samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Tadbirlarni turli shakllarda — “Madaniyat haftaligi”, “Ma'naviyat va tarbiya marafoni”, loyiha va guruh ishlari, interaktiv mashg'ulotlar orqali tashkil etish natijasida talabalar orasida quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatildi:

1. Axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish: Talabalar o'zaro munosabatlarida va guruh ishlarida halollik, hurmat, mas'uliyat kabi axloqiy qadriyatlarni faol qo'llashni boshladi. Bu ularning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyatga ega.

2. Madaniy meros va madaniy ong: Tadbirlar talabalarda milliy va umumbashariy madaniy merosga qiziqishni oshirdi. Talabalar tarixiy va madaniy qadriyatlarni o'rganish va amalda qo'llashga faol kirishdi.

3. Ijtimoiy faollik va hamkorlik: Interaktiv va loyiha asosidagi tadbirlar talabalar o'rtasida hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirdi. Talabalar jamoaviy muammolarni hal qilish, yetakchilik qilish va ijtimoiy loyihalarda faol ishtirok etishga o'rgandilar.

4. Motivatsiya va qiziqish: Madaniy-marifiy tadbirlar talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga bo'lgan motivatsiyasini oshirdi. Talabalar tadbirlarda faol ishtirok etish, bilim olish va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishga qiziqish bildirdi.

Tadqiqot shuningdek shuni ko'rsatdiki, samaradorlikni oshirish mexanizmi bir qator asosiy omillar bilan belgilanadi:

- Tizimli rejalashtirish: Tadbirlar pedagogik va metodik asosda, maqsad va vazifalarga muvofiq rejalashtirilgan bo'lishi zarur.
- Interaktiv metodlar: Loyiha ishlari, guruh mashg'ulotlari, rolli o'yinlar va interaktiv darslar talabalar faoliyatini rag'batlantiradi.
- Tyutorlik va mentorlik integratsiyasi: Tyutorlar va pedagoglarning tadbirga jalb qilinishi talabalar motivatsiyasini oshiradi va tarbiyaviy jarayonning samaradorligini kuchaytiradi.
- Innovatsion texnologiyalar va kommunikatsiya: Raqamli platformalar, multimedia va online resurslardan foydalanish tadbirlarning jozibadorligini va interaktivligini oshiradi.

Muhokama qilganda, tadbirlarning samaradorligi faqat ularning shakli va mazmuni bilan chegaralanmaydi. Talabalarning ilgari mavjud axloqiy va madaniy tajribalari, pedagoglar bilan o'zaro aloqasi, shuningdek, tadbirlarni amaliy va interaktiv shaklda tashkil etish ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, samaradorlikni oshirish mexanizmi

nafaqat tadbirlarni tashkil etish, balki pedagogik strategiyalar, monitoring va baholash tizimlarini ham o'z ichiga olishi zarur.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, madaniy-marifiy tadbirlarni samarali tashkil etish orqali talabalarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini tizimli va barqaror ravishda ta'minlash mumkin. Ushbu mexanizm nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki oliy ta'lim muassasalarining ijtimoiy va madaniy muhitini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonida madaniy-marifiy tadbirlar muhim pedagogik vosita sifatida samaradorligini oshirish mexanizmini talab qiladi. Tizimli, metodik va interaktiv yondashuv asosida tashkil etilgan tadbirlar talabalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, madaniy meros va madaniy ongni rivojlantirish, hamda ijtimoiy faollik va mas'uliyatni oshirishda sezilarli ijobiy natijalar beradi.

Tadqiqot shuningdek shuni ko'rsatdiki, madaniy-marifiy tadbirlarning samaradorligini oshirish mexanizmi quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga olishi zarur: tizimli rejalashtirish, interaktiv va ijodiy metodlardan foydalanish, tyutorlash va mentorlik tizimi bilan uyg'unlik, shuningdek zamonaviy kommunikatsiya va raqamli texnologiyalarni tadbir jarayoniga integratsiyalash. Ushbu mexanizm talabalarni shaxs sifatida rivojlantirishga, ularning axloqiy va madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi va oliy ta'lim muassasalarining pedagogik muhitini yanada boyitadi.

Shu nuqtai nazardan, maqola natijalari oliy ta'lim muassasalari, pedagoglar va tyutorlar uchun amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish, talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonini tizimli, metodik va innovatsion yondashuv asosida tashkil etishga imkon beradi. Tadbirlarning mazmuni, shakli va interaktivligi, shuningdek pedagogik strategiyalarni uyg'unlashtirish, talabalarni ijtimoiy va axloqiy jihatdan rivojlantirishda eng samarali vosita ekanligi ilmiy jihatdan isbotlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonova, S. (2018). Talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodlari. Toshkent: Oliy ta'lim nashriyoti.
2. Mahmudov, A. (2019). Madaniy meros va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
3. Yo'ldoshev, B. (2020). Tyutorlash tizimi va oliy ta'limda ma'naviy tarbiya. Toshkent: Pedagogika.
4. Sattorova, M. (2021). Interaktiv metodlar va talabalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari (2019–2023). Yoshlar siyosati va oliy ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiya. Toshkent: Hukumat nashriyoti.

6. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (2020–2023). Oliy ta'lim muassasalarida madaniy-marifiy tadbirlar hisobotlari. Toshkent: Vazirlik nashriyoti.
7. Rahmonova, M. (2021). Talabalarni madaniy va axloqiy tarbiyalashda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Ilmiy maqolalar to'plami.
8. UNESCO. (2018). Education for Sustainable Development and Cultural Awareness. Paris: UNESCO Publications.
9. Tashkent universiteti pedagogik jurnali (2020). Madaniy-marifiy tadbirlarning talabalar tarbiyasidagi roli. Toshkent: Universitet nashriyoti.
10. Abdug'aniyev, A. (2021). Oliy ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiya va zamonaviy metodlar. Toshkent: Pedagogika va tarbiya.

